

Cumhuriyet Gazetesi Yunus Nadi Ödülü için, Cumhuriyet Dergi'de 3 Temmuz 1993 tarihli yayınlanan röportaj

H. Neşe ÖZGEN ERTÜBEY

"Kalkınma ve Girişimcilik" çalışmanızı yaparken hedeflediğiniz neydi? Nasıl bir soru ile bu çalışmaya başladınız?

Bizim toplumumuz bildiğiniz gibi 'kalkınma ve modernleşme' koşullu bir toplum çok uzun süredir. 1923'lerde 'Modern' Türkiye'nin hedefi kalkınma ve 'muasır medeniyet seviyesini yakalama' olarak çizildiğinden bu yana, sanayileşme tüm boyutları ile kalkınma retoriğinin gündemine geldi ve 1980'lere dek de en üstteki bu yerini korudu. 1980'lerde ise 'kalkınma için devletçilik' belâgati, yerini 'liberal ekonomi ve bu ekonomi için girişimcinin gerekliliği' söylemine terketti. Girişimci-lik ve girişimsel performansın vazgeçilemezliğine ilişkin bu yüceltici söylem içinde, kavramın içeriği bir bireysel özellikler ağına indirgenmekte. Girişimci-lik kavramı *işbilir, işbitirir, cesur, atak, tuttuğunu kopanır, risk alır, maceracı, kendine güvenen, başının çaresine bakan* vb. sıfatlarının yerine kullanılır oldu.

Kalkınma eşittir sanayileşme o da eşittir modernleşme üçgeninin bu en parlak yıldızı (girişimci), "toplum refahı ve ilerleme" puzzle'ının bu kayıp parçası, şimdilerde modernleşmeci ve *liberal* görüşlerin can simidi. Sonunda 'çözüm' bulundu: girişimciyi yaratırsak ; Avrupa Topluluğu, yükselen yeni değerler, çağ atlama vs. sorulara cevap bulunacak, problemlerimiz dert olmaktan çıkacak... Tek sorun o nerelerden ve hangi topraklardan beslendiği bilinmeyen mucizevi varlığın bir an önce gün ışığına çıkartılması, beslenmesi, desteklenmesi... Ekonomistler, sosyal bilimciler, siyasetçiler ve eğitimciler kolları sıvadılar. Toplumcak ortak bir misyonumuz var artık: girişimciyi keşfetmek, kollamak ve girişimci ruhunu yeşertmek.

Bir sosyal bilimci olarak bu konuya yabancı kalamazdım. Ancak soruyu tersine sormak istedim.: Elimizde mevcut bulunan girişimciler kimlerdi? Bizdeki girişimci performansı Batı ile ne derecede benzerdi ve asıl önemlisi Batı tarzı girişimci ile bizdeki girişimci arasında bir karşılaştırma yapmak, yapıyı tanımak için ne derecede elzemdi?

Dolayısı ile şimdiye dek yapılagelen, benzerlik-farklılık ölçen çalışmalardan farklı bir analize giriştim: Öncelikle 'kalkınamama' 'azgelişme' 'gelişmekte olma' vb. sıfatları kullanmakla varolan dinamikleri gözden kaçırdığımızı , toplumumuzun Batı anolojili kavram ve kuramlarla yorumunun geçmiş ve gelecek yapı analizlerinde yeterince operasyonel olmadığını düşünüyorum. Girişimci kavramının kendisinin, içeriğinin dönemsel ve kuramsal değişkenliği yüzünden, hem sosyal sınıf, zümre, tabaka vb. kavramların getirdiği zorlukların aşılmasında yardımcı olabileceği hem de yeni kavramlara yönelme boşluğunu kısmen de olsa doldurabileceği düşüncesi de vardı.

Sizce Sosyoloji güncel olanı yakalamak zorunda mı?

Üçüncü Dünya'nın yapısını incelemiştirsiniz. Türkiye'nin kalkınma sürecinde girişimin gelişimi ve durumu hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Öncelikle 'Üçüncü Dünya', 'azgelişme' veya 'gelişmekte olma' vb. kavramlara çok ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini düşünüyorum. Tüm kavramsal çerçevelerin kuramsal yükümlülükler taşıması sorunu bir yana, azgelişme-gelişmekte olma ikileminin kendisi, kanımca düzeltici-iyileştirici olma misyonunu da taşıyor. 'Kalkınma süreci' kavramı da benzer sorunları içeren bir kavram.

Girişimin gelişmesi ve durumu hakkında kısaca söyleyebileceğim; öncelikle çalışmanın Ege Bölgesi için geçerli olduğudur. Ancak bölgesel karşılaştırmalarla tüme ilişkin bilginin netleştirilebileceğini ve tamamlayıcı olduğuna inanıyorum. Özellikle girişimci analizlerinde sadece İstanbul ve Marmara grubunun ele alınarak tüme genellenmesinin hatalı olabilecek sonuçlar verebileceğini de düşünüyorum.

Ege Bölgesi incelemesi bu açıdan çok ilginç veriler sundu. Örneğin Levanten ve Musevi sermaye birikim geçmişinin nasıl dönüştüğüne, ticari yapının hala etken olabilmesinin rasyonel nedenlerine ilişkin sağlam ve detaylı bilgiler edinebildik. Sonuçta söyleyebileceğim ise; girişimcilik kavramının kalkınma misyonunu taşıyan, sürükleyen bir kavram olarak kullanılmasının yarattığı handikapları bir de günlük kullanım biçimi ile pekiştirmenin, varolan yapısal dinamikleri yakalama konusunda gerçek bir zorluğu da beraberinde getireceğinden endişeliyim. Girişimcilik ile eşdeğer tutulan bir kalkınma kavramı, bizzat girişimcilik kavramının kendi tanımına ilişkin çoklu sorunları nedeniyle (günlük kullanım biçimleri, dönemsel ve kuramsal değişkenlikleri vs.), özellikle azgelişmiş ülkeler için varılması gereken bir hedef olma özelliğini kaybediyor görünmektedir. Bu çalışmada da özellikle imalat sanayinde, BölgeGülkeyi bir üst aşamaya (gelişmeGilerlemeGkalkınma) sıçratmaya yönelik bir misyon veya dünya şartlarına benzer bir liberal ideoloji nosyonuna rastlanılmamıştır. Eğer TürkiyeGBölge'nin bir ilerleme-kalkınma-gelişme probleminden sözedilebilirse, kanımca girişimciler bu yapıyı bir üst aşamaya taşıyabilecek olan çeşitli ve karmaşık etkenlerden sadece ve sadece bir tanesidir ve tüm özellikleri ile, yapının sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihsel özelliklerinin bir aynasıdır.

Türkiye'de Sosyal Bilimlerin durumu sizce nedir? Bu araştırmayı yaparken ne gibi güçlüklerle karşılaştınız?

Türkiye'de Sosyal bilimlerin ya da Sosyoloji'nin durumuna ilişkin bir şeyler söylemeye, eleştirilerde bulunmaya kendimi sorumlu görüyorum da yetkin göremiyorum. Mutlaka çok iyi çalışmalar, çok emekli çok özverili çalışmalar, son derece iyi analizler yapılıyor- da galiba en büyük sorunumuz birbirimizden haberdar olmamamız. Ancak seminer, kongre vb. yerlerde birbirimizden haberimiz olabiliyor ve ne yazık ki kişisel ilişki kuramadığımızda çalışmaların aktarılması ya da da hazırlanma aşamasında tartışılması mümkün olamıyor. Oysa araştırma şevki, farklı yönlerde de olsa aynı konu üzerinde birlikte düşünenlerce paylaşıldığı sürece korunur. Araştırmacının, Sosyal Bilimcinin toprağı, saksısı literatür ise gübresi, suyu, güneşi paylaşmadır, paylaşma ortamıdır. Biz bu ortamı ancak kişisel ilişkilerle sağlar hale geldik.

Bana 'Çalışmanızı yaparken bilimsel verileri edinmekte güçlüklerle karşılaştınız mı?' sorusunu yöneltiyorsunuz. Araştırma elbette zorlu bir patikadır. "Bir uzun yol TIR şöförlüğüdür". Her toplumda Gülkede, araştırmanın bilimsel verilerini edinmede güçlükler vardır. Bu toplum için güçlüğün adı şöyledir de diğer bir toplum için böyledir. (Bizim ülkemizde neredeyse hiçbir istatistik bilgiyi sağlaması olmadan kullanamaz haldeyiz örneğin. Öncelikle teknisyenlik yapmamız gerekiyor). Bu önemli değil. Araştırmacı, hele ki bizimki gibi ülkelerde; Sosyoloji gibi hemen herkesin üzerinde söz sahibi olmaya kendisini haklı bulduğu ve bu hakkı da doyasıya kullandığı, ya da bu konulardan gerçek anlamda söz etmenin hala **Sos-** ile başlayan kavramlarla karıştırıldığı, salt bu nedenle-veya diğer nedenlerle- suya sabuna dokunmamanın pek hayırlı olduğu bu ülkelerde Sosyolog olarak bilimsel veri toplama-yorumlama işlerinin pek de kolay olduğu söylenemez. Kendinizi bir anda yaptığı işin anlamsızlığına inanan bir Prometheus olarak buluvermeniz işten değildir. Ama bu tür zorluklar her toplum için söz konusu. Böyle zorlukların olması bir ülke için ne zayıflıktır ne de küçük düşürücüdür.

Daha farklı zorluklar vardır. Oğuz ATAY'ın 'Bir Bilim Adamının Romanı'ndan pasajlar hep yardımcı oldu bana. Orada Mustafa İnan bir an isyan eder:

Sosyoloji bir tutkudur. Aşka ulaşmaya çalışan pervanenin, uzun yollara düşmüş topal karıncanın, dergâha yıllarca düz odun taşıyan Yunus'un, Sysiphos'un ama akıllı, sağduyulu ve sabırlı tutkusudur. Tutku aşkla varolur ve bildiğiniz gibi ancak cürmü kadar yer yakar.